

Інесса Глінченко

учитель музичного мистецтва I кваліфікаційної категорії Харківський ліцей 153;
Харків, Україна

ІНСТРУМЕНТИ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація: визначено актуальність розвитку критичного мислення у сучасних учнів. Розглянуто визначення “критичного мислення” відомих дослідників, визначено мету та завдання, інструменти розвитку, умови для створення середовища розвитку критичного мислення. Обґрунтовано практичні прийоми розвитку критичного мислення, які використовуються на уроках музичної грамоти та практичного музикування. Досліджено питання формування критичного мислення учнів закладів загальної середньої освіти інтерактивними методами (ігрові, інтелектуальні, художньої асоціації, театралізації, практично-мистецькі, суспільно-значущої діяльності, інформаційні, активізації самостійної роботи, рефлексії) та за участю інформаційної технології.

Ключові слова: критичне мислення; інтерактивні методи; інформаційна технологія; мистецтво; учні; система педагогічних вправ.

Inessa Glinchenko

Music teacher of the first qualification category, Kharkiv Lyceum 153; Kharkiv, Ukraine

TOOLS FOR DEVELOPING STUDENTS` CRITICAL THINKING IN ART LESSONS IN GENERAL SECONDARY EDUCATION

Abstract: the relevance of the development of critical thinking among modern students has been determined. The definition of “critical thinking” by well-known researchers is considered, the purpose and tasks, development tools, and conditions for creating an environment for the development of critical thinking are defined. The practical methods of developing critical thinking, which are used in the lessons of musical literacy and practical music making, are substantiated. The question of the formation of critical thinking of students of general secondary education institutions by interactive methods (game, intellectual, artistic association, theatricalization, practical-artistic, socially significant activity, information, activation of independent work, reflection) and with the participation of information technology was studied.

Key words: critical thinking, interactive methods, information technologies, art, students, system of the training exercises.

Inessa Glinchenko

An extended abstract of a paper on the subject of:

**“Tools for developing students` critical thinking in art lessons in general secondary
education”**

© Інесса Глінченко, 2024

Problem setting. Today, in Ukrainian society, which strives to achieve the European level of development of life, there is a need for comprehensively developed, competent specialists in various fields. In the modern world, critical thinking helps a person to form his unique view of phenomena and processes and, guided by logic, to build a system of arguments to prove his own opinions. In addition, the ability to analyze information reduces the chances of intellectual surrender and the likelihood of falling on the side of conveyor thinking. However, its development should begin at school age, which will ensure its maximum effectiveness in the future activity of the individual. The demand for critical thinking shows the relevance of its formation and development during life.

Recent research and publications analysis. The main task of the organization of the educational process is to teach to perceive the surrounding reality objectively, formulate one's own opinion and defend it, argue, etc. The issue of the development of critical thinking was studied in the works of such scientists as: V. Bolotov, I. Bondaruk, T. Voropai, N. Vukina, O. Ivanov, J. Dewey, D. Klaster, O. Kocherga, A. Crawford, M. Makhmutova, K. Meredith, S. Matthews, M. Lipman, R. Paul, V. Pogrebennyk, K. Popper, E. Polat, O. Pometun, S. Romanov, J. Steel, V. Sukhomlynskyi, C. Temple, V. Teplova, S. Terno, G. Tokman, O. Tyaglo, D. Halpern, Ya. Chaplaka and others.

Highlighting previously unsolved parts of the general problem, to which this article is devoted. Despite the fact that scientists pay enough attention to the issue of critical thinking research. The issue of creating a certain set of tools for the development of critical thinking, in particular, in the institution of general education in lessons related to art, remains insufficiently developed.

Paper objective. The purpose of the research is to justify the tools for the effective development of critical thinking of elementary school students in art lessons.

Paper main body. In Ukraine, there are very acute issues related not only to the

diversity of school subjects in institutions of general secondary education, but also to their interdisciplinary connection, which is emphasized in the Law of Ukraine "On Education". As for the role of the teacher in the updated content of the educational process, today there is an increase in independence and increased responsibility for work results.

Critical thinking is a pedagogical system aimed at forming analytical skills in schoolchildren. This technology has a unique set of methods and techniques that allow creating a situation of analytical thinking in the lesson. The material for such a situation can be educational texts, paragraphs of textbooks, excerpts of scientific articles, works of art, video films, etc.

The purpose of the technology is to teach such a perception of educational material, in the process of which the information received by the student can be understood, perceived, compared with personal experience, and based on it, one can form one's analytical judgment [17].

In art classes, the teacher should organize work in such a way that students learn to perceive the surrounding reality objectively, cope with complex tasks, know how to choose successful ways to solve problems, learn to formulate their own opinion, defend it, argue, discuss with other people, deepen their own judgments and conclusions. By developing critical thinking in students, the teacher forms a person who strives for self-improvement, for the constant development of one's own thinking and enrichment of the worldview. These mental operations can and must be taught, and then improved and trained, and the general education institution is the ideal environment for this.

The list of methods for developing critical thinking is quite large. The teacher should choose them based on the purpose, task, and content of the lesson. In addition, one should pay attention to the peculiarities of these methods, because at certain stages of the lesson they are more effective and, therefore,

more appropriate. The teacher should choose those methods of developing critical thinking that will have the greatest effect in a particular lesson (we recommend paying attention to “brainstorming”, “ask a question to a neighbor”, games “Traffic light”, “Yes or no”, “Catch a mistake”, etc. At the beginning of the lesson, it is possible to suggest using chants-wishes, greetings, chants with appropriate emotional moods from the experience of the Waldorf school, phonopedic, articulation exercises from the methodology of V. Yemelyanov, respiratory gymnastics of O. Strelnikova, etc.

At the second stage, students are actively engaged in researching the material, finding answers to the questions posed, formulating new questions, and finding answers to them, which is divided into two parts: perception of new material and understanding of new material (we recommend groups, teams, the method of “group discussions”, method of making a cluster (graphic design of a certain concept in the form of a bundle). Art lessons are conducted in different forms: lesson-game, lesson-tale, lesson-travel, lesson-experiment, lesson-comparison, lesson-competition, quest. The tasks are mainly creative in nature, which enables the development of children's independent creative thinking [19]. Reception “Incomplete sentences” with the task - to finish the sentence “To be able to think critically in a music lesson is necessary to...”, which will help to understand the language of feelings; to choose only you need music; to better understand others, etc.

At the final stage, students evaluate the acquired knowledge and skills. I suggest creating cards with the image of a mobile phone “What message did you receive?”. They provide feedback, carry out reflection, which is useful to confirm with the results of the “Say in one sentence” reception, which encourages you to express your attitude to the topic, and self-evaluation.

The fishbone technique can be considered an interesting and newest

technology of critical thinking. It involves setting up a problem studied in class, highlighting its aspects and finding arguments and facts to support one or another point of view on this problem. The “fish skeleton” or Kaoru Ishikawa diagram is a schematic diagram in the form of a fish skeleton, which provides a quick and accurate analysis of a certain problem, with its causes, effects and conclusions.

For the development of critical thinking, it is very useful and effective to use a game, for example “Traffic light”, in particular in art lessons.

For this technique, a long strip of cardboard is used, red on one side and green on the other. During the survey, students raise the “traffic light” with the red or green side to the teacher, signaling their readiness to answer.

Conclusions of the research. *Art lessons involve the actualization of the creative component of the personality and contain many tasks without ready answers, in particular when emotions are connected. Critical thinking is a pedagogical system aimed at forming analytical skills in schoolchildren. This technology has a unique set of methods and techniques that allow you to create a situation of analytical thinking in the lesson. In art classes, it can be developed at the expense of specific methodical tools, but only in a complex they can give a high result. In musical art lessons, we recommend using: the game “Traffic light”, techniques – “Structured review” “We know - We want to know - We learned” “What? - So what? - What now?”, cluster, associative bush, incomplete sentences, fishbone method, “brainstorming”, “ask your neighbor a question”, wish rhymes, greetings, rhymes with appropriate emotional moods from the experience of the Waldorf school, phonopedic, articulation exercises from the method V. Yemelyanova, breathing gymnastics by O. Strelnikova, quests, etc. The complex of these tools should ensure the effectiveness of formation and increase the level of critical thinking of students in art lessons. Prospects for further research will be a practical test of a set of tools for the*

development of critical thinking in primary, secondary and high school students, as well as

a generalization of the results of the test with further substantiation of their effectiveness.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На сьогоднішній день в українському суспільстві, яке прагне здобути європейський рівень розвитку життя, зумовлена необхідність у всебічно розвинутих, компетентних фахівцях різних галузей. В сучасному світі критичне мислення допомагає людині формувати свій унікальний погляд на явища та процеси і, керуючись логікою, вибудовувати систему аргументації для доведення власних думок. Крім того, вміння аналізувати інформацію зменшує шанси на інтелектуальну капітуляцію та вірогідність стати на бік конвеєрного мислення. Проте його розвиток слід розпочинати ще у шкільному віці, що забезпечить максимальну його ефективність у майбутній діяльності особистості. Затребуваність критичного мислення показує актуальність його формування та розвитку протягом життя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Головним завданням організації навчального процесу є навчити об'єктивно сприймати навколишню дійсність, формулювати власну думку та її відстоювати, аргументувати тощо. В результаті отримуємо особистість, яка здатна до самоовдосконалення постійного розвитку мислення та збагачення світогляду. Питання розвитку критичного мислення вивчалось у роботах таких науковців, як: В. Болотова, І. Бондарука, Т. Воропай, Н. Вукіної, О. Іванова, Дж. Дьюї, Д. Кластера, О. Кочерги, А. Кроуфорда, М. Махмутова, К. Мередіта, С. Метьюз, М. Ліпмана, Р. Пауля, В. Погребенника, К. Поппера, Є. Полата, О. Пометун, С. Романова, Дж. Стіла, В. Сухомлинського, Ч. Темпла, В. Теплової, С. Терно, Г. Токмань,

О. Тягло, Д. Халперн, Я. Чаплака та інших. Основним досліджуваним питанням виявилось визначення суності категорій структури критичного мислення, зокрема піднімалося й питання його реалізації на уроках мистецтва.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Не зважаючи на те, що питанням дослідження критичного мислення науковці приділяють достатньо уваги. Недостатньо розробленим залишається питання створення певного комплексу інструментів для розвитку критичного мислення зокрема у закладі загальної освіти на уроках, що пов'язані з мистецтвом.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження обґрунтувати інструменти для ефективного розвитку критичного мислення учнів основної школи на уроках мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Модель освіти націлена на досягнення основної мети – розвиток особистості здобувачів освіти через призму формування життєво-необхідних компетентностей. На сьогоднішній день в українському суспільстві, яке прагне здобути європейський рівень розвитку життя, зумовлена необхідність у всебічно розвинутих, компетентних фахівцях різних галузей. Тому в Україні дуже гостро постають питання стосовні не тільки різноплановості шкільних предметів в закладах загальної середньої освіти, але й їх міждисциплінарного зв'язку, на що наголошується в Законі України “Про освіту”. Щодо ролі вчителя в оновленому контенті освітнього процесу, на сьогодні спостерігається зростання самостійності та підвищення відповідальності за результати праці. Ключовим елементом набуття затребуваних якостей виступає критичне

мислення, яке є основою навчальної діяльності. Критичне мислення сьогодні є трендом в освіті, що впливає на найвищі результати навчання. Його розвиток є одним із наскрізних завдань освітнього процесу, про який ідеться у Концепції Нової української школи, а критичне мислення є її провідною технологією. На сьогодні вміння працювати з інформацією, відрізнити правдиві повідомлення від фейкових, аналізувати й осмислювати почуте, прочитане, побачене, є надзвичайно цінними. Кожен день приносить люду нові знання, нові відкриття. Наявна інформація швидко застаріває. Крім того, завдяки Інтернету, нашим учням відкритий доступ до будь-якої інформації. Все це вимагає нових підходів до навчання. По-перше, тому що за таких умов інформативна функція вчителя відходить на другий план, а основною стає роль організатора роботи в класі. По-друге, і це головне, у закладі загальної освіти учні мають навчитися ефективно здобувати знання, критично осмислювати їх і застосовувати на практиці. Таке мислення допомагає адекватно оцінювати нові обставини та формувати стратегію подолання вірогідних проблем. Розвиток критичного мислення допомагає адаптуватися до ситуацій невизначеності, до ефективного вирішення проблем, значна частина яких непередбачувана.

Критичне мислення – це педагогічна система, спрямована на формування у школярів аналітичних навичок. Ця технологія має унікальний набір прийомів і технік, які дозволяють на уроці створювати ситуацію аналітичного мислення. Матеріалом для такої ситуації можуть служити навчальні тексти, параграфи підручників, уривки наукових статей, художні твори, відеофільми тощо.

Мета технології – навчити такого сприйняття навчального матеріалу, в процесі якого інформацію, яку отримує учень, можна розуміти, сприймати, порівняти з особистим досвідом і на її

грунті формувати своє аналітичне судження [17].

З педагогічної точки зору критичне мислення – це комплекс мисленнєвих операцій, що характеризується здатністю людини:

- аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел;
- бачити проблеми, ставити запитання;
- висувати гіпотези та оцінювати альтернативи;
- робити свідомий вибір, приймати рішення та обґрунтовувати його [18].

Канадський вчений Ральф Х. Джонсон стверджував, що критичне мислення – це “особливий вид розумової діяльності, що дозволяє людині винести раціональне судження щодо запропонованої їй точки зору або моделі поведінки”. Дослідник В. Болотов зауважував, що “критичне мислення означає не негативність суджень або критику, а розумний розгляд різноманітності підходів, аби виносити обґрунтовані судження і рішення. “Критичне”, у цьому контексті, означає “аналітичне”. Липман М. зазначав, що самостійність суджень є однією з ознак критичного мислення, він наголошував на тому, що таке мислення спрямоване на творчу мисленнєву діяльність, а не на відтворення, що базується на жорстких алгоритмах і стереотипах.

Розвиток критичного мислення відіграє особливо важливу роль у дітей “нового покоління”, які вміють розмірковувати, спілкуватися, чути та слухати інших, отримувати якісні знання, орієнтуючись на вдумливий творчий процес пізнання світу через постановку проблеми та пошук її рішення.

На уроках мистецтва вчитель має організувати роботу таким чином, щоб здобувачі освіти вчилися об’єктивно сприймати навколишню дійсність, справлялися зі складними завданнями, вміли вибрати вдалі способи вирішення

проблем, училися формулювати власну думку, її відстоювати, аргументувати, обговорювати з іншими людьми, поглиблювали власні судження й висновки. Розвиваючи критичне мислення в учнів, вчитель формує людину, яка прагне до самовдосконалення, до постійного розвитку власного мислення і збагачення світогляду. Цим мисленнєвим операціям можна і необхідно навчати, а далі – вдосконалювати їх, тренувати і саме заклад загальної освіти є ідеальним середовищем для цього.

Для того, щоб розвивати критичне мислення та навчити дітей розрізняти факт і суб'єктивне бачення, не піддаватися на маніпуляції, треба використовувати методи розвитку критичного мислення під час уроків, інноваційні технології.

Критичне мислення – це вміння активно, творчо сприймати інформацію, оптимально застосовувати потрібний вид розумової діяльності, різносторонньо аналізувати її, мати особисту незалежну думку та вміти коректно її відстоювати, застосовувати знання на практиці. Воно дає можливість учневі аналізувати інформацію, ставити під сумнів, об'єднувати, переробляти, адаптувати або відкидати [19].

Першочерговим етапом розвитку такого мислення є створення середовища для розвитку критичного мислення, зокрема:

- забезпечити для учнів середовище, вільне від негативної оцінки;
- підтримувати віру кожного учня в його здатність породжувати критичні судження;
- цінувати критичні міркування учнів;
- активізувати мислення;
- формулювати цілі навчання;
- залучати учнів до плідного обговорення, вільного розмірковування;
- мотивувати навчання учнів;
- активно залучати учнів до навчального процесу;
- стимулювати міркування про здійснену роботу;
- розкрити різні точки зору;

- допомагати учням ставити власні запитання [19].

Дітей маємо намір розвивати самостійність, допитливість, наявність переконливої аргументації, тощо під час уроків музичного мистецтва.

Базова модель технології критичного мислення передбачає послідовність трьох етапів роботи з навчальним матеріалом:

1. Перший етап передбачає стимуляцію інтересу учнів для отримання нової інформації (корисні методи щодо постановки цілей).

2. Наступний етап є найдовшим і передбачає ознайомлення учнів з новою інформацією та її опрацюванням із використанням аналізу, порівняння, оцінювання. Вони мають критично працювати з інформацією, та аргументувати свої висновки. Вчитель лише направляє індивідуальні пошуки інформації з подальшим груповим обговоренням та аналізом.

3. Наприкінці відбувається узагальнення основних ідей та обговорюється можливість її застосування в реальному практичному житті. Учні також можуть оцінювати власні погляди та порівнювати їх із думками інших учнів [19].

Перелік методів розвитку критичного мислення достатньо великий. Добирати їх учителю слід з огляду на мету, завдання, зміст уроку. Крім того, слід зважати на особливості цих методів, адже на певних етапах уроку вони є ефективнішими, а отже, доречнішими. Вчитель має обирати ті методи розвитку критичного мислення, що матимуть на конкретному уроці найбільший ефект (рекомендуємо звернути увагу на “мозковий штурм”, “задай питання сусіду”, ігри “Світлофор”, “Так чи ні”, “Лови помилку”, тощо. На етапі початку заняття можна запропонувати використати поспівки-побажання, привітання, поспівки з відповідними емоційними настроями з досвіду Вальдорфської школи,

фонопедичні, артикуляційні вправи з методики В. Ємельянова, дихальну гімнастику О. Стрельникової тощо.

На другому етапі відбувається активна діяльність здобувачів освіти з дослідження матеріалу, пошуку відповідей на поставлені запитання, формулювання нових запитань, і пошуку відповідей на них, що ділиться на дві частини: сприйняття нового матеріалу та осмислення нового матеріалу (рекомендуємо групах, командах, метод “групової дискусії”, метод складання кластера (графічне оформлення певного поняття у формі пучка). Уроки з мистецтва проводяться у різних формах: урок-гра, урок-казка, урок-подорож, урок-дослід, урок-порівняння, урок-змагання, квест. Завдання носять переважно творчий характер, що дає можливість розвитку самостійного творчого мислення дітей [19]. Прийом “Незавершені речення” з завданням - закінчити речення “Уміти мислити критично на уроці музики потрібно, щоб...”, що допоможе розуміти мову почуттів; щоб обрати тільки тобі потрібну музику; щоб краще розуміти інших тощо.

На заключному етапі учні оцінюють набуті знання й уміння. Пропоную створити картки із зображенням мобільного телефону “Яке повідомлення ти отримав?”. Вони надають зворотній зв'язок, здійснюють рефлексію, що корисно підтвердити за допомогою результатів прийому “Скажи одним реченням”, що спонукає висловити своє ставлення до теми, та самооцінювання.

Корисним буде використати інструменти розвитку критичного мислення, зокрема запитання та спостереження для активізації мислення; використовувати повторювання: “Інформація не є істиною” (з початком дослідження учнем слід допомогти йому вибрати правильні джерела, сформувати її власну точку зору, засновану на доказах; наступне запитання “Звідки ти це знаєш?”,

для усвідомлення та інсайтів, розкриття припущень; уточнювати з приводу переконливості аргументів; проявляти повагу до опонентів, обґрунтовуючи згоду з чимось думкою, проявляти толерантність до нестандартної думки.

В результаті використання комплексу інструментів для розвитку критичного мислення діти усвідомлюють важливість знань, які вони отримують; роблять відкриття; вільно розмірковують тощо.

Корисним буде використання прийому асоціацій. Вчитель пропонує учням по черзі висловитися, про те, які асоціації в них викликає основне поняття уроку. Цим самим учні зможуть “увійти” в тему, згадати те, що вони чули.

Цікавим є прийом “Кластер”. Він передбачає виокремлення смислових одиниць тексту й графічне оформлення їх у певному порядку у вигляді грона. Кластери допомагають учням у ситуаціях, коли під час письмової роботи запас думок вичерпується. Дуже схожим прийомом є *асоціативний куш.* З тією різницею, що тут учні називають асоціації до запропонованого слова. Спочатку висловлюються найстійкіші асоціації, а потім – другорядні. Він може бути як при індивідуальній, так і парній роботі. Передусім треба записати ключове слово, фразу; записати по колу слова чи фрази, які спадають на думку; ставимо знак питання, де ще мало знання – є з чим попрацювати та узагальнюємо.

Цікавою та новітньою технологією критичного мислення можна вважати прийом fishbone. Він передбачає постановку проблеми, яка вивчається на уроці, виокремлення її аспектів і знаходження аргументів, фактів на підтвердження тієї або іншої точки зору на цю проблему. “Скелет риби” або діаграма Каору Ісікава представляє собою схематичну діаграма у формі риб'ячого скелету, що передбачає швидкий і точний аналіз певної проблеми, з її причинами, наслідками та висновками.

Перевага fishbone полягає в універсальності: ціле можна розкласти на виокремлені складові та детально їх розглянути [20]. Можна робити аналіз конкретної ситуації або усю тему. При цьому найбільшого ефекту можна досягти під час узагальнюючих уроків та систематизації знань. Учні пропонується інформація (текст, відео) проблемного змісту і схема fishbone для систематизації матеріалу. Прийом fishbone дозволяє подробице тему на низку причин та аргументів, побачити, що вона багатогранна. У такий спосіб учні демонструють вміння визначити причинно-наслідкові зв'язки, аналітично працюють з доробком митців, критично оцінюють події.

Схема включає чотири основні блоки, представлені у вигляді голови, кісток та хвоста риби. Кожна з них відповідає за певні нюанси:

- Голова – проблема, питання або тема, які підлягають аналізу.
- Верхні кістки (або ті, що розміщені з правого боку при вертикальному положенні схеми) – основні питання теми та причини виникнення проблеми;
- Нижні кістки (або ті, що розміщені з лівого боку при вертикальному положенні схеми) – факти, що є підтвердженням певних причин чи понять, вказаних у схемі.
- Хвіст – відповідь на поставлене питання, висновки [20].

Найважливіші поняття розміщуються ближче до голови.

Фішбоун проводиться у чотири етапи: спочатку здійснюємо організацію певної кількості учасників, що будуть аналізувати задану тему (може бути пара або група до 5 осіб); згодом відбувається безпосередня робота з матеріалом, де кожна група отримує діаграму Каору Ішікава або малює її самостійно, заповнює її, вказуючи проблему, причини, факти, а також попередньо її обговоривши; наступним етапом проводиться виявлення причин та фактів, що відповідають заповненим елементам діаграми. Записи мають бути ключовими

словами або фразами (обов'язково короткими), що розкривають суть проблеми; наступний етап передбачає обговорення результатів та їх презентація учнями з відповідними аргументами, висновками, відповідями на додаткові запитання. На рисунках 1,2 нижче приклад роботи з описаною методикою на уроці мистецтва.

Діаграма fishbone може бути зображена на ватман або за допомогою кольорової крейди, а за допомогою додатку PowerPoint можна підготувати анімовану діаграму. Метод доволі гнучкий, тому його можна застосувати на уроці з будь-якого мистецтва для різних вікових категорій. Його можна повторювати протягом однієї теми, бо щоразу виникатимуть нові інсайти. Може бути й незаповненість деяких елементів діаграми, бо є питання, які не передбачають докази чи факти. Тобто крок перетворюється на дослідження. Найбільшою перевагою прийому є те, що варіанти вирішення проблеми можуть бути нестандартні. Ще один значущий момент цього прийому – можливість співпрацювати, слухати один одного, обмінюватися не лише думками, виховання соціальних і моральних навичок (наприклад приймати групове рішення і нести відповідальність за нього, прагнення отримати нові знання, доводити власну точку зору).

Розглянемо ще актуальні активні прийоми для розвитку критичного мислення. Зокрема “*Структурований огляд*”, коротенький теоретичний матеріал, повідомлення або пояснення, для зацікавлення учнів, у вигляді ключових понять. Наступний прийом “*Знаємо – Хочемо дізнатися – Дізналися*” (вчитель пропонує учням подумати над тим, що вони вже знають з теми, поставити запитання та знайти на них відповідь). Він допомагає актуалізувати знання та переконатися вчителя у якості засвоєного матеріалу. Зокрема з теорії мистецтва допоможе згадати пройдений матеріал. “*Що? – Отже, що? – Що тепер?*” – метод, який допомагає учням знаходити взаємозв'язки між ідеями, досліджуваними в школі, та діями в житті.

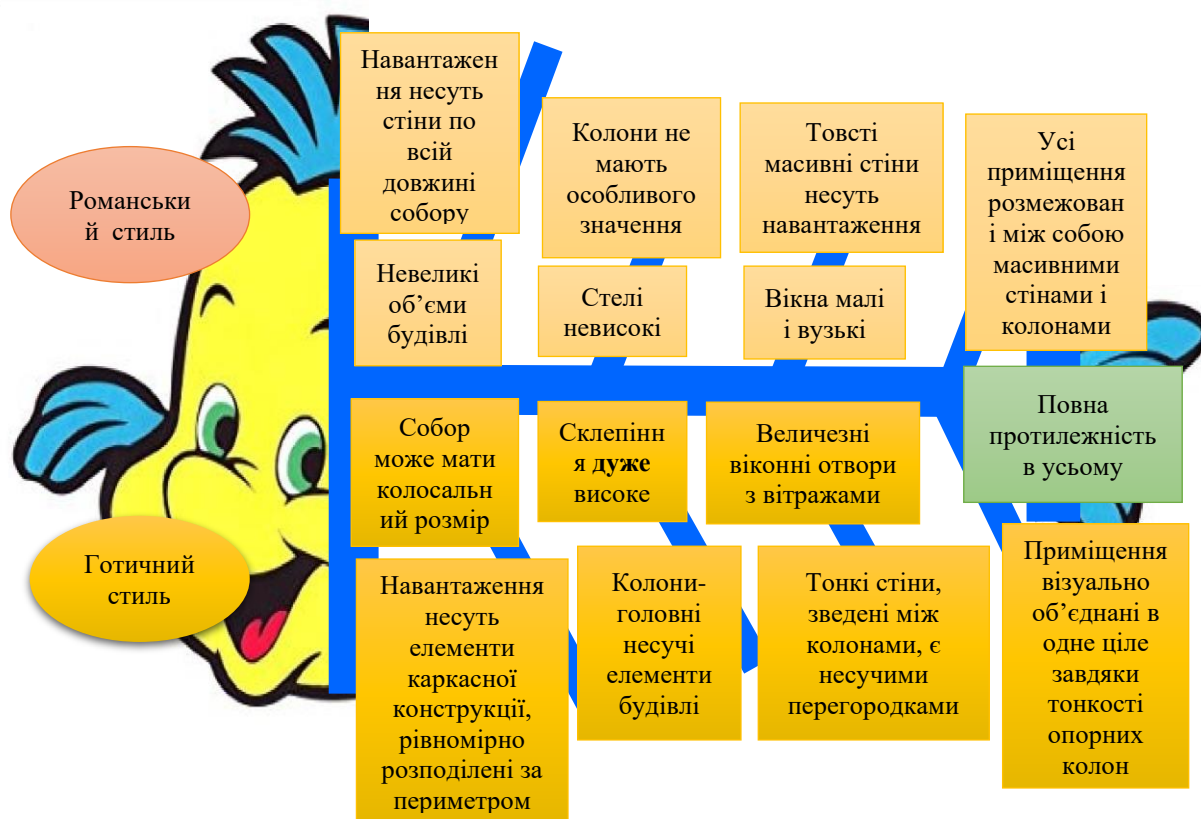

Рис. 1 Приклад роботи з методикою Фішбоун на уроці мистецтва

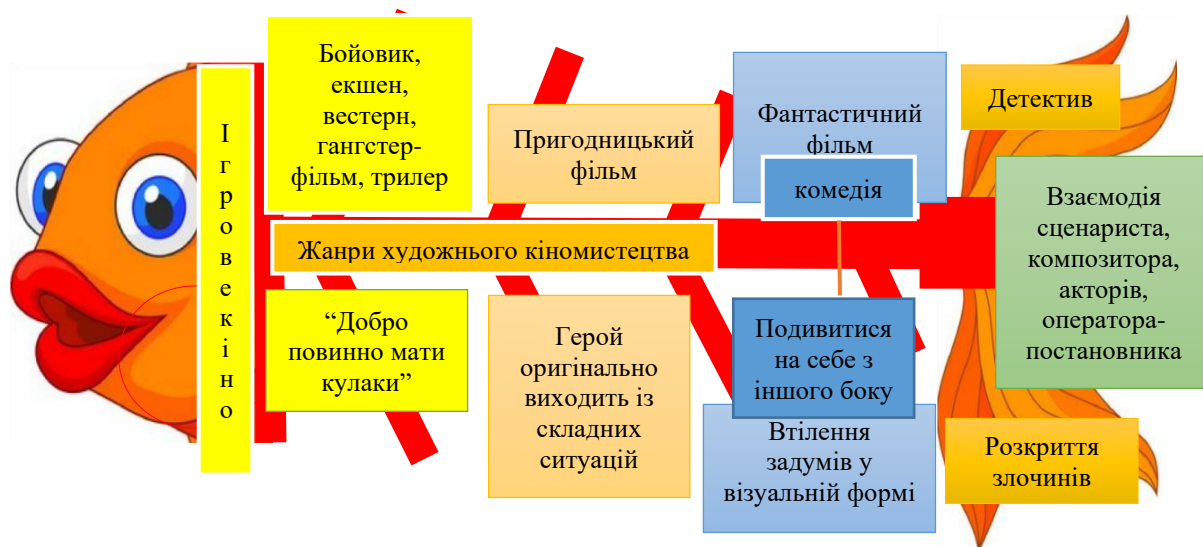

Рис. 2. Приклад роботи з методикою Фішбоун на уроці мистецтва. Екранні мистецтва. Кінематограф (9 клас)

Для розвитку критичного мислення дуже корисно та ефективно використовувати гру, наприклад “Світлофор”, зокрема й а уроках мистецтва.

Для цього прийому використовується довга смужка картону, з одного боку червона, з іншого – зелена. Під час опитування учні піднімають “світлофор” червоною чи

зеленою стороною до вчителя, сигналізуючи про свою готовність до відповіді.

Існують два типи опитування – назвемо їх умовно А і Б. Тип А – опитування за базовими питаннями, які учень має знати напам'ять. І тут червоний сигнал означає “Я не знаю”. Це сигнал тривоги. Зелений сигнал – “Знаю”.

Тип Б – вчитель ставить творчі запитання, на які учень не зобов'язаний знати відповідь. І тут зелений колір означає одне: “Хочу відповісти”. Червоний колір – “Не хочу”. У цьому випадку невдалу спробу не оцінюють. Користь від “світлофора” в активній позиції учня: він змушений знову фіксувати свою готовність відповідати на кожне запитання. Така гра змушує займати активну позицію учнів, що має навчити брати відповідальність за свою готовність, оцінювати свої знання та можливості. Також за допомогою червоного кольору учень може відмовитись від відповіді з будь-якого питання. Але якщо показав зелений – обов'язково відповідай. Така ситуація стимулює до аналізу, узагальнення, отже дає можливість критично оцінити ситуацію.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Головне завдання вищої освіти – створити можливості для формування особистостей, що здатні ефективно реагувати на виклики сьогодення, почувати себе комфортно, навіть якщо не має готової відповіді на ситуацію, питання тощо. У станах невизначеності учні мають бути готові взяти відповідальність за вибір та зробити його, підключити свої знання, потенціал і знайти рішення для

конкретного завдання. Уроки мистецтва передбачають актуалізацію творчої складової особистості тому й містять багато завдань без готових відповідей, зокрема коли підключаються емоції. *Критичне мислення* – це педагогічна система, спрямована на формування у школярів аналітичних навичок. Ця технологія має унікальний набір прийомів і технік, які дозволяють на уроці створювати ситуацію аналітичного мислення. На уроках мистецтва його можливо розвивати за рахунок конкретних методичних інструментів, але лише в комплексі вони здатні дати високий результат. На уроках музичного мистецтва рекомендуємо застосовувати: гру “Світлофор”, прийоми – “*Структурований огляд*” “*Знаємо – Хочемо дізнатися – Дізналися*” “*Що? – Отже, що? – Що тепер?*”, *кластер, асоціативний куц, незавершені речення, методику фішбоун, “мозковий штурм”, “задай питання сусіду”,* поспівки-побажання, привітання, поспівки з відповідними емоційними настроями з досвіду Вальдорфської школи, фонопедичні, артикуляційні вправи з методики В. Ємельянова, дихальну гімнастику О. Стрельникової, квести тощо. Комплекс цих інструментів має забезпечити ефективність формування та підвищити рівень критичного мислення в учнів на уроках з мистецтва. Перспективами подальших досліджень стане практичне випробування комплексу інструментів для розвитку критичного мислення в учнів початкової, середньої та старшої школи, а також узагальнення результатів апробації з подальшим обґрунтуванням їхньої ефективності.

Список літератури:

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти / Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 Листопада 2011
2. Час мистецької освіти / Збірник статей VII всеукраїнської науково-

практичної конференції, 17 – 18 жовтня 2019 року. – Ч. 2. – Харків. – 2019

3. Архіпова Є., Ковалевська О. Критичне мислення як необхідна складова розумової діяльності людини в межах сучасного інформаційного суспільства / Є. Архіпова, О. Ковалевська // Гуманітарний часопис. – 2012. – № 2. – С. 34 – 38

4. Вукіна Н., Дементієвська Н., Сущенко І. Критичне мислення: як цьому навчати / Н. В. Вукіна, Н. П. Дементієвська, І. М. Сущенко // Науково – методичний посібник. – за ред. Пометун О. – Харків. – 2007. – С. 190
5. Кант І. Критика чистого розуму / І. Кант. – пер. з нім. Лоського Н. – Ексмо. – 2007. – С. 736
6. Кроуфорд А., Саул В., Метьюз С., Макінстер Д., Технології розвитку критичного мислення учнів / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер // Науково – методичний посібник для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів. – за ред. Пометун О. – К.: “Плеяди”. – 2006. – С. 220
7. Куцінко О. Професійний довідник учителя літератури / О. Куцінко // . – Харків: Основа. – 2012. – С. 381
8. Макаренко В., Туманцова О. Як опанувати технологію формування критичного мислення / В. Макаренко, О. Туманцова // Посібник. – Х.: “Основа”, 2008.
9. Пометун О., Сущенко І. Навчаємо мислити критично/ О Пометун, І. Сущенко. // Посібник для вчителів. – Дніпропетровськ: Ліра. – 2016. – С. 144
10. Пометун О., Пилипчатіна Л., Сущенко І., Баранова І. Основи критичного мислення / О. Пометун, Л. Пилипчатіна, І. Сущенко, І. Баранова // навчальний посібник для учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан. – 2010. – С. 216
11. Пометун О., Сущенко І. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи / О. Пометун, І. Сущенко // Методичний посібник для вчителів. – Київ. – 2017. – С. 96
12. Реалізація компетентнісного підходу в освітньому просторі регіону / Збірник матеріалів конференції. – за ред. Пастовенського О. – Житомир: “Полісся”. – 2016. – С. 175
13. Тягло О. Критичне мислення – освітня інновація доби демократично орієнтованих трансформацій суспільства / О. Тягло // Вісник програм шкільних обмінів. – 2006. – № 28. – С. 7 – 10
14. Тягло О. Післямова до статей Метью Ліпмана і Марка Вайнстейна / О. Тягло // Вісник програм шкільних обмінів. – 2006. – № 27. – С. 26 – 27
15. Збірник статей VII Всеукраїнської науково – практичної конференції, 17–18 жовтня 2019. – за ред. Фомін В. та ін. – Харків: ХНПУ ім. Г. Сковороди. – 2019. – Ч. 2. – С. 184 – 188
16. Гайдамака О., Комаровська О. [та ін.] Мистецька освіта / О. Гайдамака, О. Комаровська [та ін.] // Нова Українська школа: Основи стандарту освіти. – за заг. ред. Товкач М. – Львів. – 2016. – С. 58 – 62
17. Корінько Л. Роль критичного мислення у формуванні учнівських компетенцій / Л. Корінько // Х.: “Основа”. – 2010. – С. 95
18. Лапіна А. Розвиток критичного мислення на уроках сольфеджіо – [електронний ресурс] // А. Лапіна. – Методичний доповідь. – Режим доступу: <https://naurok.com.ua/metodichna-dopovid-rozvitok-kritichnogo-mislennya-na-urokah-solfedzhio-212432.html>
19. Архіпова Є., Коваленко О. Критичне мислення як необхідна складова розумової діяльності людини в межах сучасного інформаційного суспільства / Є. Архіпова, О. Ковалевська // Гуманітарний часопис. – 2012. – № 2. – С. 34 – 38

References:

1. State Standard of Basic and Complete General Secondary Education, Approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine on 23 November 2011
2. “The Time of Art Education” (2017), Collection of articles of the VII All-Ukrainian Scientific and Practical Conference, p. 2, Kharkiv
3. Archipova, E., Kovalevska, O. (2012), “Critical Thinking as a Necessary Component of Human Intellectual Activity in

- the Modern Information Society”, Humanitarian journal, no. 2, pp. 34 – 38
4. Vukina, N., Dementievska, N., Sushchenko, I. (2007), “Critical thinking: how to teach it / Н. В. Вукіна”, Scientific and methodological manual, ed. by. Pometun O., Kharkiv, p. 190
5. Kant, I. (2007), “Critique of pure reason”, translated from the German by Losky N., Exmo, p. 736
6. Crawford, A., Saul, W., Matthews, S., McInster, D (2006), “Technologies for developing students' critical thinking”, Scientific and methodological manual for teachers of secondary schools, ed. by Pometun O., Kyiv: “Pleiades”, p. 220
7. Kutsenko, O. (2012), “A professional handbook for teachers of literature / О. Куцінко”, Kharkiv: “Osnova”, p. 381
8. Makarenko, V., Tumantsova, O. (2008), “How to master the technology of critical thinking”, Manual, Kharkiv: “Osnova”
9. Pometun, O., Sushchenko, I. (2016), “Teaching critical thinking”, A guide for teachers, Dnipro: Lyra, p. 144
10. Pometun, O., Pylypchatina, L., Sushchenko, I., Baranova, I. (2010), “Fundamentals of critical thinking”, is a textbook for high school students, Ternopil: Educational book – Bogdan, p. 216
11. Pometun O., Sushchenko I. (2017), “A guide to developing critical thinking in primary school students”, Methodological guide for teachers, Kyiv, p. 96
12. “Implementation of the competence approach in the educational space of the region” (2016), Conference proceedings, ed. by. Pastovensky O., Zhytomyr: “Polissya”, p. 175
13. Tiahlo, O. (2006), “Critical thinking is an educational innovation of the era of democratically oriented transformation of society”, Bulletin of school exchange programmes, no. 28, pp. 7 – 10
14. Tiahlo, O. (2006), Afterword to the articles by Matthew Lipman and Mark Weinstein”, Bulletin of school exchange programmes, no. 27, pp. 26 – 27
15. Collection of articles of the VII All-Ukrainian scientific and practical conference (2019), ed. by Fomin V. et al., Kharkiv National Pedagogical University named after G. Skovoroda, p. 2, pp. 184 – 188
16. Haydamaka, O., Komarovska, O. [et al.] (2016), “Art education”, The New Ukrainian School: Fundamentals of the education standard, ed. by Tovkach M., Lviv, pp. 58 – 62
17. Korinko, L. (2010), “The role of critical thinking in the development of students' competences”, Kharkiv: “Osnova”, p. 95
18. Lapina, A (2021), “Development of critical thinking in solfège lessons” – [electronic resource], Methodological report, available at: <https://naurok.com.ua/metodichna-dopovid-rozvitok-kritichnogo-mislennya-na-urokah-solfedzhio-212432.html>
19. Archipova, E., Kovalenko, O. (2012), “Critical Thinking as a Necessary Component of Human Intellectual Activity in the Modern Information Society”, A humanitarian journal, no. 2, pp. 34 – 38

Стаття надійшла до редколегії 05.02.2024